

УДК 339.9: 338.48

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-284-4(3)-59

СТЕГНЕЙ М. І.

Мукачевський державний університет, Мукачево

НОДЬ О. Л.

Фаховий коледж Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ, Берегово

ГЛОБАЛЬНІ ЧИННИКИ СУЧАСНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН У СФЕРІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ ТА РЕКРЕАЦІЇ

Сучасні умови розвитку підприємств туристично-рекреаційної сфери характеризуються швидкою динамікою та непередбачуваністю змін на глобальному, національному та регіональному рівнях. Виживання підприємств та галузі в цілому потребує формування ефективних методів адаптації, що серед іншого включають якісні системи збору, обробки, аналізу інформації про стан та тенденції розвитку релевантних чинників впливу на ефективність функціонування підприємств зазначеної сфери.

Метою написання статті є дослідження й систематизація глобальних тенденцій трансформаційних змін у розвитку міжнародного туризму і рекреації та чинників, що впливають на ці процеси.

У статті досліджено глобальні чинники сучасних трансформаційних змін у сфері розвитку туризму та рекреації, здійснено їх систематизацію, виявлено основні тренди формування і розвитку. Проаналізовано динаміку обсягів міжнародного туризму та їх диференціацію у розрізі основних субрегіонів. Визначено, що скорочення обсягів прибуття, зміни напрямків туристичних потоків та диверсифікація туристичних послуг і продуктів в останні роки зумовлені впливом насамперед проявом основних глобальних трендів, серед яких: пандемія Ковід 19, глобальна цифровізація туристичних і рекреаційних послуг а також суміжних сфер економіки, екологізація туризму, загострення проблем забезпечення безпеки внаслідок розгортання військових конфліктів та посилення міжнародного тероризму, погіршення туристичної логістики (зокрема авіасполучення). Окреслено основні напрямки адаптації туристично-рекреаційного сектору в умовах впливу вказаних трендів.

Розвиток туризму є динамічним явищем, що залежить від великої кількості чинників, що проявляються на глобальному, національному та регіональному рівнях. На глобальному рівні, основними тенденціями, які впливають на процеси трансформації туристично-рекреаційної галузі, тобто формування нових підходів до організації й надання туристичних продуктів, їх диверсифікації та масштабування в останні роки є насамперед: зміна переваг та потреб споживачів туристичних послуг, безпрецедентне зростання вимог для забезпечення безпеки туристів, стрімкий ріст та імплементація цифрових технологій у всіх сферах туристичного сервісу, переорієнтація організації туристичних послуг та формування туристичних продуктів в напрямку їх екологізації у рамках впровадження принципів «зеленої економіки».

Розробка стратегії розвитку туризму потребує якісного аналізу та оцінки найбільш релевантних глобальних трендів, що визначатимуть напрямки, інтенсивність та диверсифікацію міжнародних туристичних потоків у найближчому майбутньому, що окреслить основні загрози та дозволить знайти унікальні можливості для формування конкурентоспроможних туристичних та рекреаційних продуктів.

Ключові слова: туризм і рекреація, міжнародний туризм, цифровізація, глобальні чинники, «зелена економіка», військові загрози.

M. STEHNEI

Mukachevo State University

O. NOD

Teacher of the Vocational College of the Transcarpathian Hungarian Institute named after Ferenc Rakotsi II

GLOBAL FACTORS OF CURRENT TRANSFORMATIONAL CHANGES IN THE SPHERE OF TOURISM AND RECREATION DEVELOPMENT

Current conditions for developing enterprises in the tourism and recreation sphere are characterized by rapid dynamics and unpredictability of global, national, and regional changes. The survival of enterprises and the industry as a whole requires the formation of effective methods of adaptation, which, among other things, include high-quality systems for collecting, processing, and analyzing information about the state and development trends of relevant factors affecting the efficiency of the functioning of enterprises in the specified field. The purpose of writing the article is to research and systematization of global trends of transformational changes in the development of international tourism and recreation and the factors affecting these processes.

The article examines the global factors of modern transformational changes in tourism and recreation development, systematizes them, and reveals the main trends of formation and development. The dynamics of the volumes of international tourism and their differentiation in the main subregions were analyzed. It was determined that the reduction in arrivals, changes in the direction of tourist flows, and the diversification of tourist services and products in recent years are due to the influence, first of all, of the manifestation of the main global trends, including the Covid-19 pandemic, the global digitalization of tourist and recreational services, as well as related areas of the economy, the greening of tourism, aggravation of security problems due to the development of military conflicts and the strengthening of international terrorism, the deterioration of tourist logistics (in particular, air travel). The main directions of the tourism and recreation sector adaptation under the indicated trends are outlined.

Tourism development is a dynamic phenomenon that depends on many factors manifested at the global, national, and regional levels. At the global level, the main trends affecting the processes of transformation of the tourism and recreation industry, that is, the formation of new approaches to the organization and provision of tourist products, their diversification, and scale in recent years, are primarily: changes in the preferences and needs of consumers of tourist services, an unprecedented increase in requirements for ensuring the safety of tourists, rapid growth and implementation of digital technologies in all areas of tourist service, reorientation of the organization of tourist services and the formation of tourist products in the direction of their environmental nation as part of the implementation of the principles of the "green economy." The development of a tourism development strategy requires qualitative analysis and assessment of the most relevant global trends that will determine the

directions, intensity, and diversification of international tourist flows shortly, which will outline the main threats and allow finding unique opportunities for the formation of competitive tourist and recreational products.

Keywords: tourism and recreation, international tourism, digitalization, global factors, "green economy", military threats.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сучасні умови розвитку підприємств туристично-рекреаційної сфери характеризуються швидкою динамікою та непередбачуваністю змін на глобальному, національному та регіональному рівнях. Вживання підприємств та галузі в цілому потребує формування ефективних методів адаптації, що серед іншого включають якісні системи збору, обробки, аналізу інформації про стан та тенденції розвитку релевантних чинників впливу на ефективність функціонування підприємств зазначеної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дослідження впливу різних груп чинників на розвиток туризму розглядалися у працях Романової А.А., Токаренко О.І., Черемісіної Т.В., Бабіної Н.І., Хаустової К. М., Удворгелі Л. І., Чорій М. В. та багатьох інших українських і зарубіжних науковців. Статистичний аналіз глобальних чинників, що визначають основні тенденції у розвитку міжнародного туризму перманентно здійснюється експертами міжнародних, державних та приватних агенцій з розвитку туризму. Більшість аналітичних праць спрямовані на аналіз окремих чинників розвитку глобального туризму, їх систематизація з позицій впливу на формування державних та регіональних стратегій представлена не достатньо, що зумовило актуальність обраної теми дослідження.

Визначення мети та цілей дослідження

Метою написання статті є дослідження й систематизація глобальних тенденцій трансформаційних змін у розвитку міжнародного туризму і рекреації та чинників, що впливають на ці процеси.

Виклад основного матеріалу дослідження

На сучасному етапі розвитку, стан туристичної сфери у значній мірі залежить від основних тенденцій та особливостей соціально-економічних й екологічних трансформацій на глобальному рівні, що формують загальний туристичний клімат, сприяють або обмежують розвиток тих чи інших видів туристичних послуг, впливають на спрямування туристичних потоків. Дослідження таких тенденцій є важливою умовою формування та уточнення стратегії туристичного розвитку регіонів України.

На думку Божидарника Т., до основних чинників розвитку міжнародного туризму відносяться:

1. Демографічні (загальне зростання чисельності населення, урбанізація, зміна вікової структури населення – збільшення в багатьох країнах середньої тривалості життя призводить до того, що все більше людей мають вільний час і засоби, що дозволяють їм здійснювати закордонні подорожі).

2. Соціальні (зростання добробуту населення розвинутих країн, що активно приймають участь у туристичному обміні, збільшення тривалості оплачуваних відпусток і скорочення тривалості робочого тижня, збільшення числа працюючих жінок і збільшення доходу на кожну родину (домогосподарство), зростання частки самотніх людей, тенденція до більш пізнього шлюбу і створення родини, надзвичайно швидке зростання числа бездітних пар у складі населення, зменшення імміграційних обмежень, більш ранній вихід на пенсію).

3. Економічні (полягають у зміні структури споживання товарів і послуг у напрямку збільшення в споживчому кошику частки різних послуг, у тому числі й туристичних).

4. Культурні (зростання культурного рівня населення багатьох країн і в зв'язку з цим прагнення людей до ознайомлення із закордонними культурними цінностями). 5. Науково-технічний прогрес (зумовлює швидкий розвиток матеріально-технічної бази туристської індустрії, що створює необхідні умови для масового туризму).

6. Міжнародні фактори (пом'якшення міжнародного клімату, перехід від конфронтації між окремими державами до співробітництва і взаєморозуміння, процеси глобалізації, розв'язання спірних міжнародних питань шляхом переговорного процесу) [1, с.245.].

Додатково, чинниками що впливають на розвиток міжнародного туризму, спрямування та диверсифікацію туристичних потоків є розвиток інфраструктури туристичних комплексів, інноваційних технологій а також трансформації, пов'язані з об'єктивними обставинами – природні катаклізми, зміни клімату, військові конфлікти, техногенні катастрофи та інші.

Статистичні дані свідчать про суттєве зростання обсягів туристичних потоків впродовж 2010-2019 років. Зокрема, за цей період кількість міжнародних туристів збільшилася на 63%. Це мало позитивний вплив на розвиток туристичних і рекреаційних послуг у країнах прибуття, стимулювало розширення інвестицій в дану сферу та диверсифікацію туристичних продуктів. На рис. 1 наведено динаміку основних показників розвитку міжнародного туризму за період 2010-2019 років.

Основними чинниками, що сприяли розвитку міжнародного туризму за період 2010-2019 років можна назвати: економічне зростання (відновлення світової економіки після фінансової кризи 2008-2010 років), зростання доходів населення (зокрема у країнах близького та далекого сходу), розвиток транспортної, фінансової інфраструктури та глобальних сітьових технологій, зниження митних бар'єрів внаслідок глобалізації а також формування нової масової культури та стилю життя.

Рис. 1. Динаміка глобальних туристичних потоків

Джерело: [10]

За даними UNWTO [9], у 2019 році, лідируючими напрямками міжнародного туризму залишалися Європа (57% прибутків), а також країни азіатсько-тихоокеанського регіону (25%). Водночас, розглядаючи динаміку розвитку міжнародного туризму у розрізі основних туристичних субрегіонів (Рис.2.) можна відзначити, що найбільші темпи зростання у 2012-2013 роках спостерігалися в країнах Африки, Азії та Тихого Океану, Середнього Сходу. Це пояснюється зростанням інвестицій в розвиток туризму в означених регіонах, що сприяли суттєвому удосконаленню інфраструктури, сервісу та туристичних продуктів. Надалі темпи розвитку міжнародного туризму в усіх регіонах суттєво не відрізнялися.

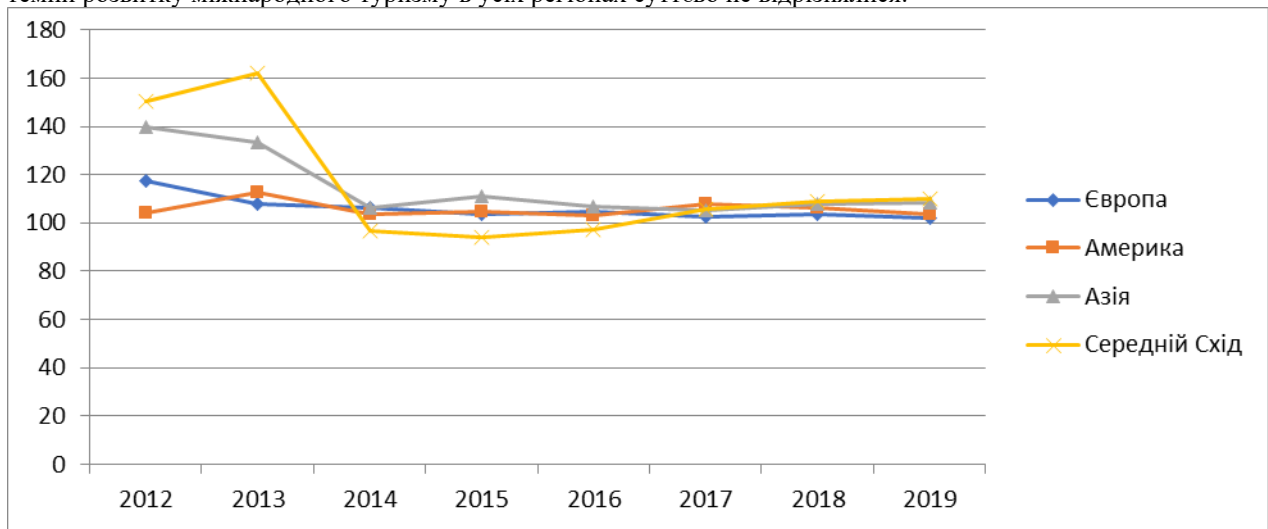

Рис.2. Індекси приросту обсягів туристичних потоків у розрізі туристичних субрегіонів, % до попереднього періоду

Джерело: розраховано авторами за даними [7]

За даними ООН [7], доходи від експорту туризму (який у 2019 році досягнув 7% світового ВВП) скоротилися, що позначилося на скороченні світового ВВП на 2,8%. Туризм підтримує кожне десяте робоче місце та забезпечує кошти для існування багатьох мільйонів людей як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах. У деяких країнах доходи від експорту туризму складають від 20 до 80% ВВП.

На нашу думку, впроваджені державні та міжнародні заходи зважаючи на те, що у світі все частіше виникають різні види масових захворювань, зберігатимуть свою актуальність і в постпандемійний період та суттєво впливатимуть на розробку і реалізацію стратегій розвитку туристично-рекреаційної галузі.

Важливим трендом 21 століття є стрімкий розвиток цифрових технологій, що здійснюють суттєвий вплив на глобальну економіку та сприяють цифровізації всіх процесів, пов'язаних з туристично-

рекреаційними послугами. Серед основних інноваційних цифрових технологій у міжнародному туризмі та готельній індустрії, на думку Токаренко О.І., Черемісіна Т.В., Бабіної Н.І. найбільш популярними є Blockchain-технологія, інтелектуальні роботи, Інтернет речей (IoT), голосовий контроль, технологія розпізнання обличчя [6, с. 128].

Новітньою концепцією розвитку глобальної економіки, що впливає на формування нової філософії організації та надання туристично-рекреаційних послуг є концепція «сталого розвитку» та більш новітня її форма – розвиток «зеленої економіки». За визначенням організації з економічного співробітництва та розвитку (OECD), «Метою зеленої економіки є сприяння економічному зростанню та розвитку, одночасно забезпечуючи, щоб природні активи продовжували надавати ресурси та екологічні послуги, на які спирається наша благополуччя. Економіка та навколишнє середовище повинні взаємно зміцнювати одне одного» [4].

Як зазначає Мухін В.С., «Розвиток туризму має свій негативний вплив на природу певної території. Дослідження свідчать про те, туризм відповідний за 5% світових викидів парникових газів. Інші проблеми включають в себе надмірне споживання води (у порівнянні з використанням води вдома), утворення великої кількості відходів, пошкодження наземного та морського біорізноманіття. У свою чергу наявність природних ресурсів впливає на попит туризму. Більше третини мандрівників тяготяться до «зелених» територій та готові платити на це на 40% більше. Традиційний масовий туризм досягла стадії стійкого зростання. Навпаки, екотуризм, сьогодні займає провідні позиції, і, як очікується, він буде швидко зростати протягом наступних двох десятиліть. За оцінками, загальні витрати на екотуризм зростають швидше, ніж загальний середній ріст у галузі» [3].

Водночас, туризм на сьогодні є сферою, що найбільш легко адаптується до вимог збалансованого розвитку. Впровадження концепції «зеленого розвитку» у міжнародному туризмі передбачає максимальну орієнтацію на екологічність у процесах створення та надання туристичних продуктів на основі інновацій (використання ресурсо- та енергозберігаючих технологій у закладах розміщення, перехід на відновлювальні джерела енергії, використання екологічного транспорту тощо) а також екологізація самих туристичних продуктів, розширення асортименту оздоровчих послуг, активного туризму, пішохідних турів тощо

Варто зазначити, що туристично-рекреаційна галузь – це та сфера міжнародної діяльності, яка останнім часом все більше зазнає збитків від терористичних актів та збройних конфліктів (атаки в аеропортах, готелях, громадському транспорті, утримання заручників, викрадення туристів тощо).

Погоджуємося з думкою Романової А.А, що «тероризм та будь-які збройні конфлікти становлять серйозну проблему для міжнародного туризму. Зокрема терористичні акти, що відбувались в різних містах світу, спровокували побоювання, що на планеті немає безпечного місця для відпочинку. Зростання масштабів терористичної діяльності навіть призвело до зменшення потоків туристів до Західної Європи» [5, с.95].

Війська агресія, збройні конфлікти, громадянській війни та терористичні акти є однією з негативних тенденцій сучасності, що посилюється та приносить значну шкоду розвитку туристично-рекреаційній галузі. Підприємства туристичної сфери країн, в яких виникають збройні конфлікти а також інші країни регіону зазнають збитків внаслідок зниження іміджу безпечності подорожей, руйнування історичних пам'яток та закладів розміщення, екологічної шкоди, міграції тощо. Наслідком військових конфліктів є також політичні, що проявляються у накладенні різного роду санкцій та обмежень для громадян, скасуванні міжнародних договорів і програм, обмеження міжнародних контактів, консульського обслуговування тощо.

Найбільш резонансною в останні роки є військова агресія та напад Російської федерації на Україну, наслідком якої є не тільки нищення інфраструктури та зростаючі людські жертви, а також руйнування системи світової безпеки в цілому.

Війна Росії проти України, серед інших катастрофічних наслідків для світової економіки та безпеки, спричинила суттєву турбулентність на міжнародному туристичному ринку. Особливо негативно війна в Україні позначилася на Європейському туристичному ринку. За даними Державного агентства розвитку туризму (ДАРТ), «російська агресія не тільки створює суттєві перепони відновленню туристичної галузі континенту після пандемії, а й спонукає туристів розглядати альтернативні туристичні напрямки до інших країн. Аналіз шести найбільш перспективних для Європи закордонних туристичних ринків показав, що цього літа мандрівники із США, Канади, Китаю, Японії, Росії та Бразилії значно зменшили свою присутність у регіоні. Основні причини – небезпека, зростання вартості життя та витрат на євро подорожі»[2].

Таким чином, сучасні тенденції, що відбуваються на глобальному рівні вносять свої корективи, а у деяких випадках і революційні трансформації на ринку туристично-рекреаційних послуг що відображаються на його кон'юктурі, принципах функціонування та розвитку.

На основі дослідження можна виділити наступні глобальні тренди у розвитку туризму, що посилюють свою актуальність на майбутнє та повинні враховуватися при розробленні національних, регіональних та локальних стратегій:

- Необхідність суттєвого посилення заходів для підвищення безпеки (соціальної, екологічної, економічної, криміногенної, безпеки для життя і здоров'я, інформаційної та інших);
- Зміна традиційного групового туризму на диверсифікований, персоналізований і індивідуальний туризм, як результат цифрового моделювання подорожей та стрімкого розвитку Інтернет-технологій в туризмі;

- Розвиток та диверсифікація систем міжнародного страхування;
- Трансформація платіжних систем, розвиток інтернет-платежів, впровадження Blockchain-технологій;
- Трансформація традиційних моделей організації туристично-рекреаційної діяльності в напрямку «озелення» туристичних послуг, впровадження принципів циркулярної економіки, збалансованого розвитку та еколого-орієнтованих моделей функціонування туристичних підприємств;
- Політизація туризму як наслідок військових конфліктів, терористичних актів, економічних війн тощо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Розвиток туризму є динамічним явищем, що залежить від великої кількості чинників, що проявляються на глобальному, національному та регіональному рівнях. На глобальному рівні, основними тенденціями, які впливають на процеси трансформації туристично-рекреаційної галузі, тобто формування нових підходів до організації й надання туристичних продуктів, їх диверсифікації та масштабування в останні роки є насамперед: зміна переваг та потреб споживачів туристичних послуг, безпрецедентне зростання вимог для забезпечення безпеки туристів, стрімкий ріст та імплементація цифрових технологій у всіх сферах туристичного сервісу, переорієнтація організації туристичних послуг та формування туристичних продуктів в напрямку їх екологізації у рамках впровадження принципів «зеленої економіки».

Розробка стратегії розвитку туризму потребує якісного аналізу та оцінки найбільш релевантних глобальних трендів, що визначатимуть напрямки, інтенсивність та диверсифікацію міжнародних туристичних потоків у найближчому майбутньому, що окреслить основні загрози та дозволить знайти унікальні можливості для формування конкурентоспроможних туристичних та рекреаційних продуктів.

Література

1. Божидарник Т. Міжнародний туризм : навч. пос.– К. : Центр навчальної літератури, 2019. 321 с
2. Державне агенство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua>
3. Мухін В. С. Концепція «зеленої економіки» та її застосування в курортно-туристичній сфері. Ефективна економіка. 2019. № 3. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6965> (дата звернення: 21.10.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2019.3.151
4. Організація з економічного співробітництва та розвитку (OECD). URL: <https://www.oecd.org/greengrowth/>
5. Романова А.А. Управління розвитком туристичної сфери в умовах збройних конфліктів. *Modern Economics*. 2018. №9. С.93-104
6. Токаренко О.І., Черемісіна Т.В., Бабіна Н.І. Цифрові технології у міжнародному туризмі та готельній індустрії. *Інфраструктура ринку*. Випуск 44. 2020. С. 126-130
7. UNWTO World Tourism Barometer - Statistical annex, 2019. URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/
8. Крамаренко І. С. Формування та розвиток регіонального інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки: теорія, методологія та практика: монографія. ФОП Швець В.М., 2019. 356 с.
9. Kravets L, Kramarenko I., Illich S., Archybisova D., Hrystoforov V. Strategic Dominants off Orming and Development of Investment Capacityin Transition Economy. *Perspectives–Journalon Economic is Sues*.2019. №2. С.70-82
10. Kramarenko I., AmyelyenchukA. Implementation of corporate social responsibility in Ukraine companies. *Innovative Solution in Modern Science*. 2016. №9 (9). С.1-12

References

1. Bozhidarnyk, T. (2019). «International tourism»: teaching. pos. Center of Educational Literature, Kiev, Ukraine, 321 p
2. State Tourism Development Agency (2019). Available at: <https://www.tourism.gov.ua>
3. Mukhin, V. S. (2019). «The concept of "green economy" and its application in the resort and tourism sphere». *Efficient economy*. no. 3. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6965>.
4. Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) (2021). Available at: <https://www.oecd.org/greengrowth/>
5. Romanova, A.A. (2018). «Management of the development of the tourism sector in the conditions of armed conflicts». *Modern Economics*. no. 9. pp.93-104
6. Tokarenko, O.I., Cheremisina, T.V., Babina, N.I. (2020). «Digital technologies in international tourism and hotel industry». *Market infrastructure*. no 44. pp. 126-130
7. UNWTO World Tourism Barometer - Statistical annex (2019). Available at: https://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/unwto_barom21.pdf
8. Kramarenko, I. S. (2019). *Formuvannia ta rozvytok rehional'noho investytsijnoho potentsialu v umovakh strukturnykh transformatsij ekonomiky: teoriia, metodolohiia ta praktyka: monohrafiia* [Formation and development of regional investment potential in conditions of structural transformations of the economy: theory, methodology and practice: monograph]. FOP Shvets V.M. Mykolaiv, Ukraine.
9. Kravets, L, Kramarenko, I., Illich, S., Archybisova, D., Hrystoforov, V. (2019). «Strategic Dominants off Orming and Development of Investment Capacityin Transition Economy». *Perspectives–Journalon Economic is Sues*. no 2. pp.70-82
10. Kramarenko, I., Amyelyenchuk, A. (2016). «Implementation of corporate social responsibility in Ukraine companies». *Innovative Solution in Modern Science*. no 9 (9). pp.1-12